

SƏNƏTŞÜNASLIQ VƏ MEMARLIQ

UOT:78

FORTEPIANO SİNFİNDƏ VARIASIYALAR ÜZƏRİNDƏ İŞİN METODİKASI

Hacıyeva Mehriban
Gəncə Dövlət Universiteti
mehriban.hajiyeva@mail.ru

Xülasə: Fortepiano sinfində tədris repertuarı olaraq müxtəlif janrlı əsərlərə (etüd, polifoniya, iri həcmli əsərlər, pyeslər) müraciət olunur. İri həcmli əsərlər sırasında fortepiano üçün variasiyalar özünəməxsus yer tutur. Dərsdə variasiyalardan istifadə olunması şagirdlərdə musiqi zövqünün formalaşmasına, texniki vərdişlərin, musiqi qabiliyyətlərinin (eşitmə, yaddaş, ritm), musiqi təfəkkürünün inkişafına kömək edir.

Məqalədə fortepiano sinfində variasiya janrının tarixi inkişaf mərhələləri, səciyyəvi cəhətləri, bu janrda yazılan əsərlər üzərində işin metod və üsulları araşdırılır.

Açar sözlər: bəstəkar, variasiya, fortepiano, Azərbaycan, əsər

Ключевые слова: composer, variation, piano, Azerbaijan, work

Key words: композитор, вариация, фортепиано, Азербайджан, произведение

Variasiya janrı əsas melodiyanın müxtəlif tempdə, ritmdə, harmoniyanın və digər xüsusiyyətlərinin dəyişdirilməsi ilə ifa edilməsidir.

Fortepiano ifaçılığında variasiya janrının çiçəklənmə dövrü XVIII əsrin sonu, XIX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. XIX əsrdə isə variasiyanın yeni tipi meydana gəlmişdir ki, bu da silsiləni vahid bir ideya-məzmun ətrafında birləşməyə və daha iri həcmli, mürəkkəb quruluşlu variasiyanın yaradılmasına imkan verirdi.

Fortepiano sinfində xarici ölkə və Azərbaycan bəstəkarlarının sadə və mürəkkəb variasiyalarından istifadə olunması məqsədəuyğundur.

Bu baxımdan dahi alman bəstəkarı İ.S.Baxın (1685-1750) “Goldberg Variations”, “Domeniko Skarlatti mövzusunda variasiyaları”, “İtalyan konserti” əsərindəki ilk hissə, Y. Haydnın (1732-1809) “Fa minor variasiyası”, V.A. Motsartın (1756-1791) “Ah mən sənə dedim, ana” variasiyaları, məşhur bir uşaq mahnısı üzərində yazılmış 12 variasiyası, L.V.Bethovenin (1770-1827) “İsveçrə mövzusunda altı variasiya”, “Diabelli mövzusunda variasiyalar” M. İ. Qlinkanın (1804-1857) “Kamarinskaya” əsərindən variasiyalar, “Motsart mövzusunda variasiyalar”, P.İ.Çaykovskinin (1840-1893) fortepiano üçün F-dur tonallığında variasiyalarla mövzu, S.V.Raxmaninovun (1873-1943) “Paqanini mövzusunda variasiyaları”nı göstərmək olar.

Yuxarıda adı çəkilən bəstəkarların variasiyaları onların yaradıcılığının müxtəlif aspektlərini əks etdirir, öz mədəniyyətinin, dövrünün xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirir.

Azərbaycan bəstəkarları xalq musiqisinin və klassik musiqinin elementlərini özündə birləşdirən müxtəlif xarakterli variasiyalar yaratmışlar. Ü. Hacıbəyli, Q.Qarayev, F. Əmirov və digər görkəmli Azərbaycan bəstəkarları yaratdıqları maraqlı və ifadəli variasiyalarda ritm, melodiya və harmonik inkişaf xüsusi yer tutur.

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəylinin (1885-1948) “Koroğlu” operası əsasında müxtəlif melodiyların variasiyaları, F.Əmirovun (1922-1984) fortepiano üçün variasiyaları, Ə. Cavidin (1919-1943) fortepiano üçün “9 variasiya” əsəri, T. Quliyevin (1917-2000) müasir muğam və xalq melodiylarından istifadə edərək variasiyalar yazdığı variasiyalar, İ.Hacıbəyovun (1949-2006) “Paqanini mövzusunda variasiyalar”, Xalq

musiqisinin melodiyaları əsasında yazılmış variasiyalar musiqiçilərə improvizasiya imkanı verir və bu da musiqinin dinamikasını artırır.

Azərbaycan bəstəkarlarının variasiyaları, həm mədəni irsin qorunmasına, həm də müasir musiqi dilinin inkişafına xidmət edir.

Fortepiano sinfində variasiyalarla tanışlıq klassik sadə variasiyaların öyrənilməsindən başlanılmalıdır və repertuara Azərbaycan bəstəkarlarının variasiyalarını daxil edən zaman şagirdlərə bəstəkarların yaradıcılığı ilə yanaşı ifaçıları haqqında məlumatların verilməsi də məqsədəuyğundur.

Professor S.Əsgərova haqlı olaraq qeyd edir: *“Tədris prosesinin təşkilində mühüm bir məsələ də var ki, o bütün işin uğurundan ötrü vacib rol oynayır. Bu repertuar yaratmaq məsələsidir. Şagirdin musiqi zövqü, estetik təsəvvürləri, onun pianoçu səriştəsi həmin özü üzərində formalaşır. Şagirdlərin ümumiyyətlə bədii zövqünün tərbiyəsi, onların ifaçılıq məharətlərinin inkişafı metodik tələblərin əsasında repertuara daxil edilən əsərlərin seçilməsindən çox asılıdır”* [1, s.39].

Pedaqoji təcrübə göstərir ki, Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano üçün variasiyalarının sərbəst öyrənilməsi tapşırıqlarını gənc pianoçular maraqla yerinə yetirirlər, bu da onlarda müstəqil işləmək vərdisləri inkişaf etdirilməsinə şərait yaradır.

Hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətini nəzərə alaraq müəllim fortepiano sinfində təhsil alanların musiqi bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün uyğun metodlar seçərək tədris müddətində uşaq musiqi məktəbinin repertuarında olan Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano üçün variasiyaları sərbəst, savadlı çalmağı öyrətməlidir.

Professor S.Qurbanəliyeva *“Şəxsiyyət və musiqi”* kitabında düzgün olaraq qeyd edir: *“Fərdi xüsusiyyətlərin nəzərə alınması məsələsinə gəldikdə isə burada da uşağın və uşaqda özünü daha qabarıq şəkildə biruzə verən qabiliyyətin inkişaf etdirilməsi ön plana çəkilməlidir.*

Qeyd etmək lazımdır ki, uşaqların hamısında potensial olaraq musiqi qabiliyyəti var, musiqi müəlliminin vəzifəsi onların bu istedadını müəyyənləşdirmək və düzgün inkişaf etdirməkdən ibarətdir” [3, s.134].

Başqa əsərlərdə olduğu kimi variasiyaların öyrənilməsini üç mərhələyə bölmək olar: tanışlıq, əsər üzərində detallı iş və yekunlaşdırıcı, əsərin konsert ifasına hazırlıq.

Birinci və üçüncü mərhələdə əsərə tam yanaşma üstünlük təşkil edir. İkinci mərhələdə isə əsər üzərində daha ətraflı işləmək lazımdır.

Tanışlıq adlanan birinci mərhələnin məqsədi variasiya, onun xarakteri haqqında ümumi fikrin yaranmasıdır. Bu mərhələ olduqca vacibdir, çünki əsərin obrazı haqqında ilk təəssürat ifaçının zehninində birdəfəlik həkk olur.

Pedaqoji təcrübənin öyrənilməsi və təhlili göstərir ki, ilk dəfə tanış olan zaman əsəri yüksək peşəkarlıq səviyyədə olan ifasının dinlənilməsi məqsədəuyğundur. Lakin təqlid etməmək üçün bir neçə ifanı dinləmək məsləhətdir. Əsəri müxtəlif interpretasiyada dinləyən ifaçıda musiqi obrazı daha da dəqiq olur və nəticədə öz fərdi yanaşmasını nümayiş etdirir.

Əsər üzərində işin birinci mərhələsində üzdən oxumaq və beynində (fikrən) oxumaqla əsəri tam əhatə etmək, əsərin səsyazılarını dinləmək, müəllif və redaktorun göstərişlərinə əməl etmək, əsərin musiqi obrazını qısa şəkildə danışmaq kimi metodlardan istifadə olunması növbəti mərhələlər üçün fundament yaradır.

Variasiya üzərində işin ikinci mərhələsi əsər üzərində detallı işdir və musiqi obrazını aydınlaşdırmaq üçün pianoçudan daha çox vaxt tələb edir. Əsərin bədii obrazının açılmasında savadlı və hərtərəfli təhlil mühüm rol oynayır. Bədii obraz üzərində işin ən effektiv üsulu-dirijorluqdur. Görkəmli pedaqoq G.G.Neyqauz yazırdı: *“Pianoçu” anlayışı,*

“dirijor” anlayışdır və əsəri öyrənən zaman ritmik strukturu düzgün göstərmək üçün notu püpitərə qoyub əsərə əvvəldən axıra qədər dirijor etməlidir”[8, s.47].

Bu üsul əsasən dəqiq ritm tələb edən iri həcmli əsərlər (sonata, konsert, variasiyalar) üzərində iş zamanı effektivdir.

Nəhayət ikinci mərhələdə istifadə olunan üsullar emosional təhlil, müqayisəli təhlil, oxumaq, dirijorluq edərək metroritmi hərəkətlə göstərməkdir.

Yekunlaşdırıcı olan üçüncü mərhələdə isə variasiya üzərində detallı işlənildikdən, əsəri əzbər və texniki cəhətdən öyrəndikdən sonra tam “yığılaraq” ifa olunur. Bu mərhələdə təbii və səmimi ifaya nail olmaq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sonuncu mərhələnin əsas cəhətləri emosional ifaya nail olmaq, orta tempdə nümunəvi ifa, emosional ifa mədəniyyətinin formalaşması, ağır tempə qayıtmaq, dinləyici auditoriyası qarşısında ifaya hazırlaşmaqdır.

Qeyd edək ki, bəzi pedaqoqlar konsert çıxışlarına hazırlığı dördüncü mərhələ kimi qeyd edirlər.

Fortepiano sinfində Azərbaycan bəstəkarlarının variasiyalarının tədrisinin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu variasiyalar vasitəsilə müəllim geniş musiqi tarixi və nəzəri biliklərə yiyələnmiş pianoçular yetişdirərək, onları müxtəlif janrlı musiqi əsərləri ilə tanış edir, şagirdlərin musiqi-bədii və texniki inkişafının istiqamətlərini müəyyənləşdirir, əsərlərin ifası zamanı intonasiya, fraza, fikir, obraz, dramaturgiya və s. bədii ifadə vasitələrini düzgün yerinə yetirməyi öyrədir, şagirdləri sərbəst yaradıcılığa istiqamətləndirir.

Beləliklə, aparılan araşdırmalar göstərir ki, fortepiano sinfində variasiyaların tədrisi gənc musiqiçilərin daha mürəkkəb əsərlərlə tanış olmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. Əsgərova S. Musiqi...uşaqlar... təxəyyül. Bakı, “İşıq”, 1989, 66 s.
2. Qurbanəliyeva S. Şəxsiyyət və musiqi. Bakı, “Adiloğlu”, 2010, 160 s.
3. Seyidov T. XX əsrin Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti: pedaqogika, ifaçılıq və bəstəkarlı yaradıcılığı. Bakı, “Təhsil”, 2016, 336 s.

Rus dilində

4. Надырова Д.С. Работа над музыкальным произведением в классе фортепиано: учебное пособие. Казань, “ИДПО”, 2014, 55 с.
5. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Санкт-Петербург, Планета музыки, 2017, 264 с.

Saytoqrafiya

1. Azərbaycan Milli Kitabxanası. URL: <http://anl.az>.
2. Bədəlbəyli Əfrasiyab. İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti. URL: <http://lugat.musigi-dunya.az>
3. “Harmony” Beynəlxalq-musiqi kulturoloji jurnalı. URL:<http://harmony.musigi-dunya.az>

МЕТОДИКА РАБОТЫ НАД ВАРИАЦИЯМИ В КЛАССЕ ФОРТЕПИАНО

Мехрибан Шовкет кызы Гаджиева

Резюме

В классе фортепиано в качестве учебного репертуара используются произведения различных жанров (этюды, полифония, произведения большого объема, пьесы). Среди крупных произведений особое место занимают вариации для фортепиано. Использование вариаций на уроке помогает учащимся развивать музыкальный вкус, технические навыки, музыкальные способности (слух, память, ритм), музыкальное мышление.

В статье рассматриваются этапы исторического развития жанра вариации в классе фортепиано, его особенности, приемы и приемы работы над произведениями, написанными в этом жанре.

METHODOLOGY OF WORK ON VARIATIONS IN THE PIANO CLASS

Mehriban Şovkat Hajiyeva

Summary

In the piano class, works of various genres (etudes, polyphony, large-volume works, plays) are used as teaching repertoire. Variations for piano occupy a special place among large works. The use of variations in the lesson helps students to develop musical taste, technical skills, musical abilities (hearing, memory, rhythm), and musical thinking.

The article examines the stages of the historical development of the variation genre in the piano class, its characteristics, the methods and methods of working on works written in this genre.

Rəyçi: baş müəllim S.Rüstəmovə

GDU-nun "Musiqi fənləri" kafedrasının 28 oktyabr, 2024-cü il tarixli kafedra iclasın 5 sayılı protokolu

Daxil olduğu tarix 28 oktyabr 2024-cü il